

аристократичні сім'ї іспанської провінції Кастилії, які гордились тим, що їх предки ніколи не вступали у шлюб із маврами та іншими темношкірими [1, с. 219]. Нині наведений вираз має дещо іронічне забарвлення і слугує для називання не стільки аристократів та людей дворянського походження, а скоріше людей, які виділяються чимось або хизуються собою; 10) 'екологічно чистий' – okazionalne переносне значення: *Екологічно чисту продукцію німці позначають маркуванням «Голубий ангел», який запозичили у емблеми Програми ООН із захисту навколишнього середовища* (ПУ, 2004, № 42, с. 12); 11) 'кольору яскравого вогню, природного газу': *Вважають, що на «живому вогні» (хай навіть на голубому полум'ї газу) їжа виходить смачнішою* (ПУ, 2004, № 21, с. 26). Прикметник *голубий* з цим значенням увійшов до чималої кількості фразеологічних одиниць: *Голуба траса пройшла через Судак. Населення отримало довгоочікуване голубе золото* (УК, 2004, № 162, с. 15); *Програмою передбачено першочергове закінчення незавершеного будівництва сільських голубих мереж* (УК, 2004, № 225, с. 9); 12) 'світло екрана телевізора': *Ми ж були ні від кого. Ніхто. Свиснули – збіглись. І хто міг гарантувати нам успіх, голубий екран?* (УК, 2011, № 53, с. 6). Пряме значення колоратива лягло в основу творення фразеологічної одиниці *голубий вогник*. Згодом вираз *голубий вогник* стає власною назвою, позначаючи телевізійну передачу розважального характеру. В поєднанні з прийменником *на* сполучення *на голубий вогник* набуває дещо іншого значення, а саме 'завітати до когось', 'відвідати кого-небудь': *Можна до вас сьогодні ввечері завітати на голубий вогник?* (ПУ, 2003, № 29, с. 5); 13) 'невідомий', 'таємничий'. Значення набуває негативних конотацій, оскільки усе таємниче – лякає: *А Роскада падав у голубу безодню. В голові у нього стукала неприємна, настирлива думка* (УК, 2011, № 63, с. 8); 14) 'гомосексуальний': *Представники «голубої культури» все частіше почали узаконювати свої відносини* (УК, 2003, № 74, с. 8). Зафіксоване значення має негативні конотації (сексуальні стосунки між особами чоловічої статі не є нормою і засуджуються українською спільнотою); 15) спеціальні термінологічні назви: *Голубої норки в природі не існує* (УК, 2007, № 24, с. 5); *Це голубий песець. Помацай* (Щербак-1987, с. 48).

Отже, виникнувши пізніше інших основних назв кольору, прикметник *голубий* у процесі становлення свого значення втратив первісну граничність, став кольоропозначенням із практично необмеженою сферою використання. В сучасній українській мові прикметник *голубий* репрезентує різноманітні емоційно-оцінні значення переважно позитивного плану, входить до складу сталих сполучень, набуваючи при тому вторинних, переносних значень. Певна відстороненість *голубого*, зв'язок із таємничим і незбагненим небом зробили цей колір улюбленим кольором українських романтиків і цікавим об'єктом для подальших наукових пошуків.

Література:

1. Ашукин Н. С. Крылатые слова: Литературные цитаты. Образ. Выражения / Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина. – М.: Правда, 1986. – 766 с.
2. Бахилина Н. Б. История цветообозначений в русском языке / Н. Б. Бахилина. – М.: Наука, 1975. – 288 с.
3. Василевич А. П. Цвет и названия цвета в русском языке / А. П. Василевич, С. Н. Кузнецова, С. С. Мищенко [Под общей редакцией А. П. Василевич]. – М.: КомКнига, 2005. – 216 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Укладач і головний редактор В. Т. Бусер. – К.–Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Дзівак О. М. З історії назв кольорів / О. М. Дзівак // Українська мова та література в школі. – 1973. – № 9. – С. 81–84.
6. Пелевина Н. Ф. О соотношении языка и действительности (обозначение красного и синего цветов) / Н. Ф. Пелевина // Научные доклады высшей школы: Филологические науки. – 1962. – № 2. – С. 149–153.
7. Чикало М. І. З історії назв кольорів в українській мові (XIV–XVIII століття) / М. І. Чикало // Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка: Праці філол. секції. – Львів, 1997. – С. 186–209.

Список джерел ілюстративного матеріалу та прийнятих скорочень:

1. ПУ – «Правда України», №№ 66–201, 2003; №№ 1–43, 2004; №№ 1–38, 2005; №№ 1–42, 2007.
2. СУМ – Словник української мови в 11 томах. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
3. УК – «Урядовий кур'єр», №№ 1–248, 2003; №№ 1–200, 2004; №№ 1–174, 2005; №№ 1–210, 2011.
4. ФСУМ – Білоноженко В. М., Винник В. О., Гнатюк І. С. Фразеологічний словник української мови / Укладачі В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк. – К.: Наукова думка, 1999. – 980 с.
5. Шевчук-1981 – Шевчук В. Долина джерел / В. Шевчук. – К.: Радянський письменник, 1981. – 239 с.
6. Шевчук-1983 – Шевчук В. Дім на горі / В. Шевчук. – К.: Радянський письменник, 1983. – 487 с.
7. Шевчук-1990 – Шевчук В. Птахи з невидимого острова / В. Шевчук. – К.: Радянський письменник, 1990. – 470 с.
8. Щербак – Щербак Ю. Причини і наслідки / Ю. Щербак. – К.: Радянський письменник, 1987. – 316 с.

УДК 811.111'374

О. В. Сердюк,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара ім. О. Гончара, м. Дніпропетровськ

ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТІВ КІШКА ТА СОБАКА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються спроби виявити ознаки, що формують стереотипні образи тварин в англійській мові на основі функціонально-семантичного аналізу зоонімів КІШКА та СОБАКА з використанням лексикографічних джерел. Дослідження концептів – важливий напрямок сучасної лінгвістики, оскільки саме цей ракурс дозволяє розглядати слово в контексті культури, пізнання і комунікації.

Ключові слова: концепт, зоонім, лексикографічний аналіз, лексико-семантичний варіант.

В статті рассматриваются попытки выявить признаки, которые формируют стереотипные образы животных в английском языке на основе функционально-семантического анализа зоонимов КОШКА и СОБАКА с использованием лексикографических источников. Исследования концептов – важное направление современной лингвистики, так как именно этот ракурс позволяет рассматривать слово в контексте культуры, познания и коммуникации.

Ключевые слова: концепт, зооним, лексикографический анализ, лексико-семантический вариант.

The article deals with the attempts to find out the features, making stereotyped images of animals in the English language on the base of the functional-semantic analysis of CAT and DOG's zoonyms with the use of lexicographical sources. The investigation of the concepts is the most important direction in modern linguistics, as exactly this aspect lets us examine the word in the context of culture, perception and communication. The research of the concepts with animalistic elements of CAT

and DOG is very important and interesting because it can help to address to ethnical and cultural aspects of nation's world-view. The work is a substantial investigation which aim is to describe the specific language representation of the concept CAT and DOG in English and Ukrainian paintings of the world as from the language point of view as well as from a cultural one. Together with a wide range of theoretical developments, it is appeared a large number of works, which comprise specific descriptions of certain concepts. The urgency of this work is to show that these concepts are in consciousness not only as a living beings, but also as the images of the specific characters. Names of animals are included into the lexical system of the language, some elements are redefined by the native speakers and got a figurative meaning, naming some qualities of a person, some type of character and behavior. This research is actual enough and such kind of analysis gives valuable material, that allows to interpret the national and cultural specific of world language community.

Key words: concept, zoonym, lexicographical analysis, lexico-semantic variant.

Стаття написана у руслі актуальних наукових досліджень, оскільки концепти виступають основною категорією лінгвокультурології та є посередниками між культурою та людиною. Підсумовуючи існуючі точки зору про сутність цієї категорії (В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, Ю. С. Степанов, Д. С. Ліхачов та інші), під терміном «концепт» слід розуміти одиницю колективного знання / свідомості (вищі духовні цінності), що має мовне вираження та відмічену етнокультурною специфікою. Так, в лексичній семантиці, мовна картина світу представлена безліччю ментальних одиниць – концептів.

Назви тварин входять у лексичну систему мови, окремі одиниці метафорично переосмислюються носіями та набувають переносного значення, позначаючи певні якості людини, певний тип характеру, поведінки. Як зазначає О. Ф. Бурбан, «національно-культурний компонент лексичного значення як універсальне в ньому нашарування відбиває унікальні денотативні, сигніфікативні та конотативні ознаки референта, породжені етнокультурною специфікою його сприйняття і відтворення у слові» [2, с. 56–57]. На думку З. Д. Попової, «кожна національна мовна система відбиває у системі значень своїх лексичних одиниць екстралінгвістичну дійсність, яка є середовищем життя та діяльності даного народу» [5, с. 8].

Лексичні одиниці, що називають представників фауни, є одними з найдавніших та найрозповсюдженіших. В цих одиницях «національно-культурна обусловленість семантики виражена особливо ярко» [2]. У лінгвістиці немає однакового підходу до опису, термінології, семантичної структури слова, що називають тварин. Для найменувань тварин у пряму значенні використовуються терміни «зоонім», «зоосемізм». Найбільш уживаний в лінгвістичній літературі є термін «зоонім». У вузькому сенсі «зоонім» – це власна назва, кличка тварини (разом з топонімами та гідронімами як найменуваннями географічних об'єктів і антропонімами – іменами та прізвищами людей) [6, с. 3]. Широке розуміння терміну зоонім можна знайти у дослідженні Л. Ф. Миронока, який відносить до зоонімів будь-які назви тварин: вовк, кіт, собака, кінь та інші [4].

О. І. Киприянова пропонує термін «зоосемізм». На її думку, зоосемія – «это родовидовая сверхобщность, в которой ошутим приоритет переносного значения входящих в нее лексем. Большинство единиц в прямом значении номенклатурны, тяготеют к сфере терминологии. Этим обусловлена ограниченность их употребления в обычной речи; в переносном же значении, получая заряд эмоциональности и образности, они становятся широко употребительными как в повседневном общении людей, так и в литературе, придавая языку идиоматичность» [3]. Проблема опису слів, що називають тварин, вирішується в різних аспектах – дериваційному, парадигматичному, етимологічному. Навіть відомі роботи по комплексному опису зоосемізмів [1].

Актуальність статті визначається тим, що дослідження концептів – важливий напрямок сучасної лінгвістики, оскільки саме цей ракурс дозволяє розглядати слово в контексті культури, пізнання і комунікації. Сьогодні в лінгвістиці розглядається широке коло концептів. Проте дослідження концептів з анімалістичними елементами КІШКА та СОБАКА є цікавим і актуальним з того, що дозволяє звернутися до національних та культурно-специфічних аспектів картини світу певного народу. Актуальність обраної теми зумовлена й загальною тенденцією низки сучасних досліджень у галузі мовознавства на детальніше вивчення особливостей певних мовних і концептуальних картин світу, а також вербалізації окремих концептів з анімалістичним елементом.

Праці, присвячені окремим концептам, які вийшли друком останнім часом, є значним внеском у розвиток гуманітарних наук. Концептологія сьогодні є досить потужним, автономним напрямом у мовознавстві, про що свідчать сформовані наукові школи як у Росії (передусім Воронежська та Волгоградська), так і в Україні (однією з фундаментальних праць у вітчизняній концептології стала робота Приходька А. М. «Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики», присвячена комплексному дослідженню концептів). Ще однією яскравою сторінкою в концептології стали здобутки польської дослідниці А. Вежибицької, зокрема її розвідки щодо ключових слів. Але все ж таки залишається недослідженою проблема аналізу та вживання саме концептів-зоонімів у сучасному мовознавстві.

Мета даної статті полягає у спробі виявити ознаки, що формують стереотипні образи тварин в англійській мові на основі функціонально-семантичного аналізу зоонімів КІШКА та СОБАКА з використанням лексикографічних джерел.

Сьогодні існує недостатня кількість робіт, присвячених вивченню та аналізу концептів з анімалістичним елементом, тому такий лексикографічний аналіз сприятиме дослідженню етнічного менталітету носіїв певних природних мов як сукупності поведінкових і когнітивних стереотипів та виявленню лінгвоспецифічних характеристик цього менталітету шляхом аналізу його семантичних складників – концептів. Це дослідження є досить актуальним, а такого типу аналіз дає цінний матеріал, що дозволяє інтерпретувати національно-культурну специфіку образного світосприйняття мовного співтовариства.

Звернемося до аналізу словникових статей. У сучасних тлумачних словниках англійської мови слово «кішка» представлено як багатозначне. Ми використали Macmillan Dictionary, Roget's Thesaurus, Webster's Dictionary, Cambridge Dictionary, Oxford Dictionary, Collins Dictionary, Longman Dictionary та деякі інші словники, у кожному з них слово «кішка» має від 5 до 8 лексико-семантичний варіантів. Наприклад: 1. cat – feline mammal usually having thick soft fur and being unable to roar; domestic cats; wild cats; 2. cat – an informal term for a youth or man; «a nice guy»; «the guy's only doing it for somedoll»; 3. cat – a spiteful woman gossip; «what a cat she is!»; 4. cat – the leaves of the shrub *Catha edulis* which are chewed like tobacco or used to make tea; has the effect of a euphoric stimulant; «in Yemen kat is used daily by 85% of adults»; 5. cat – a whip with nine knotted cords; «British sailors feared the cat»; 6. cat – a large vehicle that is driven by caterpillar tracks; frequently used for moving earth in construction and farm work; 7. cat – any several large cats typically able to roar and living in the wild; 8. CAT – a method of examining body organs by scanning them with rays and using a computer to construct a series of cross-sectional scans along a single axis.

За даними етимологічного словнику зоонім КІШКА має наступне походження: Old English cat (c. 700), from West Germanic (c. 400 – 500), from Proto-Germanic *kattuz (cf. Old Frisian katte, Dutch kat, Old High German kazza, German Katze), from Late Latin cattus. The near-universal European word now, it appeared in Europe as Latin catta (Martial, c. 75 C. E.), Byzantine Greek katta (c. 350) and was in general use on the continent by c. 700, replacing Latin feles. Probably ultimately Afro-Asiatic (cf. Nubian kadis, Berber kadiska, both meaning 'cat').

Безперечно, кішка сприймається носіями англійської мови передусім як свійська тварина та як збірний образ для хижого сімейства кошачих. Проте, у словниках представлені й інші досить цікаві тлумачення цього слова, зокрема, кішка – це неформальний термін для визначення групи осіб молодого віку, або це листя, яке використовують у якості тютюну чи для того, щоб заварити чай.

Знаходять своє відображення і «народні» прикмети, традиції, уявлення, пов'язані з зоонімом КІШКА: *All cats love fish but fear to wet their paws* – і хочеться, і колется, і мама не велить; *The cat among the pigeons* – опростоволоситься; *Like a cat on hot bricks* – сидить, как на гонках.

Мова є досить багатомірним, складним утворенням. Мова – це дзеркало ментальності народу-носія, і саме це робить мову подібною до великого живого організму, який невпинно розвивається та вдосконалюється. І найбільш яскравим відображенням людської ментальності слугують ідіоматичні вирази. Присутність анімалістичного елементу в ідіоматиці є розповсюдженим явищем. На прикладі концепту КІШКА можна це переконливо продемонструвати: *as conceited as a barber's cat* – very conceited, vain; *as weak as a kitten* – weak, sickly; *cat burglar* – a burglar who enters a building by climbing a wall etc.; *cat gets one's tongue* – one cannot speak because of shyness.

Аналіз концепту з анімалістичним елементом СОБАКА також має свої особливості. Дослідження цього терміну уможливило з'ясування історії походження, поширення та побутування самої реалії і відповідного терміноелемента; допомагає створити уявлення про взаємозв'язок людини та тварини на основі мовного матеріалу; дає змогу ознайомитись із зоологічною термінологією у лексикографічному аспекті. Беручи до уваги дані тлумачних словників, на відміну від концепту КІШКА, концепт СОБАКА представлений 4 або 7 лексико-семантичними варіантами: 1. **dog** – a member of the genus *Canis* (probably descended from the common wolf) that has been domesticated by man since prehistoric times; occurs in many breeds; «the dog barked all night»; 2. **dog** – a dull unattractive unpleasant girl or woman; «she got a reputation as a frump»; «she's a real dog»; 3. **dog** – informal term for a man; «you lucky dog»; 4. **dog** – someone who is morally reprehensible; «you dirty dog»; 5. **dog** – a smooth-textured sausage of minced beef or pork usually smoked; often served on a bread roll; 6. **dog** – a hinged catch that fits into a notch of a ratchet to move a wheel forward or prevent it from moving backward; 7. **dog** – metal supports for logs in a fireplace; «the andirons were too hot to touch».

Етимологічний словник надає досить інформативне пояснення щодо походження цього слова: Old English *docga*, a late, rare word used of a powerful breed of canine. It forced out Old English *hund* (the general Germanic and Indo-European word) by 16 c. and subsequently was picked up in many continental languages (e. g. French *dogue* (16 c.), Danish *dogge*), but the origin remains one of the great mysteries of English etymology. Many expressions – a dog's life (c. 1600), go to the dogs (1610s), etc. – reflect earlier hard use of the animals as hunting accessories, not pampered pets.

Концепт СОБАКА має синонімічний ряд, до якого входять декілька слів, уміле використання яких дозволяє розкрити концепт у всій його повноті, показати його з усіх боків. Можна навести деякі приклади синонімів: *puppy, doggy, cur, fido, tyke, mongrel, mutt*. Використання концепту СОБАКА в ідіоматиці англійської мови зустрічається дуже часто. Наприклад, найбільш уживаними ідіомами, які можуть бути використані у будь-яких життєвих ситуаціях, є такі ідіоматичні вислови: *as clean as a hound's tooth* – very clean; *as crooked as a dog's hind leg* – dishonest; *as sick as a dog* – very sick; *one's bark is worse than one's bite* – one's words are worse than one's actions.

Отже, проаналізувавши увесь представлений матеріал із словникових джерел, можна зробити висновок про те, що у лексикографії зібраний багатий фактичний матеріал, який дає змогу розглядати питання аналізу концептів-зоонімів глибше й ґрунтовніше. Проведений аналіз наголошує на тому, що концептам властива національно-культурна специфіка, вони мають складну багаторівневу структуру та реалізуються певними мовними засобами. Лексикографічний аналіз дав нам змогу доцільно дослідити концепти на основі тлумачних, ідіоматичних, синонімічних словників та виявити особливості їх вживання носіями англійської мови. Теоретична цінність дослідження полягає в тому, що вивчення словникових дефініцій, синонімічного та асоціативного ряду номінацій концептів КІШКА та СОБАКА допоможе надалі поглибити теоретичні питання контрастивного мовознавства, семасіології, концептології, а також опрацювати методики вивчення лексики тощо.

Література:

1. Белицына Я. Л. Теория и практика комплексного лингвистического словаря: На материале наименований животных в русском языке / Я. Л. Белицына. – Северодвинск, 2000. – 302 с.
2. Бурбан О. Ф. Сукупність та функції національно-культурного компонента лексичного значення реалій / О. Ф. Бурбан // Мовознавство. – К., 1986. – № 4. – С. 56–57.
3. Киприянова А. И. Функциональные особенности зооморфизмов (на материале фразеологии и паремологии русского, английского, французского и новогреческого языков) / А. И. Киприянова. – Краснодар, 1999. – 23 с.
4. Миронюк Л. Ф. Семантическая типология славянских зооморфических глаголов / Л. Ф. Миронюк. – Днепропетровск, 1987. – 80 с.
5. Попова З. Д. Семантическая общность национальных языковых систем / З. Д. Попова. – Воронеж, 1986. – 184 с. – С. 8.
6. Сюсько М. И. Способы и типы деривации в зоонимии : Учебное пособие / М. И. Сюсько. – К., 1989. – 48 с. – С. 3.

УДК 82-54

Д. П. Соколов,

Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет», г. Горловка

ПОЛИТИЧЕСКИЙ РЕБРЕНДИНГ ОТ ПРОТИВНИКА КАК ЧАСТНЫЙ СЛУЧАЙ БОРЬБЫ ЗА ЛЕКСИКУ

У статті розкриваються особливості політичного ребрендингу від супротивника, який постає багатоплановим явищем політичного дискурсу та розглядається як окремий випадок боротьби за лексику і низки її проявів: стигматизації, конкуренції позначень та лексичної модифікації.

Ключові слова: ребрендинг, політичний дискурс, політична лексика, боротьба за лексику, оцінне значення.

В статье раскрываются особенности политического ребрендинга от противника – многопланового явления политического дискурса, которое рассматривается как частный случай борьбы за лексику и ряда ее проявлений: стигматизации, конкуренции обозначений и лексической модификации.

Ключевые слова: ребрендинг, политический дискурс, политическая лексика, борьба за лексику, оценочное значение.